

ПРИВІЛЕЇ ЯКІ ЗОБОВ'ЯЗУЮТЬ: АНАЛІЗ СТЕРЕОТИПІВ ЩОДО ЧОЛОВІКІВ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Макрушева Д. В.

Наук. керівн. – Камардаш Н. В.

Балаклійська філія Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

У вітчизняній традиції щодо жінки та чоловіка збереглися прекрасні символи та образи: жінка зазвичай розглядається як берегиня, гарна господиня, дружина та мати, чоловік – захисник, сильний та мужній, відповідальний за матеріальний добробут своєї родини. Але час плине й на зміну патріархальним устоям приходить новий стиль, засіб та умови життя. За останні десятиліття напрацьовано чимало в сфері політики і права щодо забезпечення рівних для всіх громадян можливостей, прав і свобод, в тому числі й стосовно гендерного питання. Але зміна законодавства ще не означає абсолютну зміну соціуму в тому ж напрямку і причини цього слід шукати в дослідженні глибинних основ соціальних норм, які стають підґрунтям гендерної культури окремої спільноти, суспільства в цілому та будують власну модель гендерної стратифікації.

Дійсно, сьогодні напрацьовано та введено в дію достатньо міжнародних та регіональних нормативних актів щодо подолання гендерних стереотипів та дискримінації (один з останніх документів - Конвенція про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством, яка набула чинності 1 серпня 2014 р.). Цьому ж питанню приділено багато уваги в науковому середовищі, де предметом досліджень стають гендерні проблеми в різних сферах: економіка, політика, освіта, релігія, сім'я та інше. Всі ці правові документи та результати наукових досліджень в основному орієнтовані на захист та підтримку жінок, акцентуючи увагу на привілеях чоловіків, які помітні практично всюди і глибоко включені в суспільну свідомість.

Так, американськими вченими у 1959 р. було проведено дослідження, в якому респондентів попросили охарактеризувати чоловіків і ті, в свою чергу, визначали агресивність, спритність, домінування, незалежність, стриману емоційність, легкість у прийнятті рішень. Цікаво,

що такі ж самі дослідження проводилися у 1999 та у 2002 рр. і термінологія практично не змінилася [6]. І сьогодні, у 2016 можна почути, «що хлопці та чоловіки не плачуть», їх не прийнято жаліти, це вони повинні рахуватися зі «слабкою статтю» (навіть, якщо «слабка стать» відмовляється від такого позначення, вимагаючи подолати цю дискримінаційну практику) і проявляти терпимість та розуміння до жінок.

Такі дослідження підтверджують «живучість» гендерних стереотипів – спрощених, стійких, емоційно забарвлених образів поведінки і рис характеру чоловіків і/чи жінок, які проявляються в усіх сферах життя людини: самосвідомості, міжособистісному спілкуванні, міжгруповій взаємодії. М. Джекмен і М. Сентер виявили, що гендерні стереотипи набагато сильніші від расових [4]. Саме на їх підставі чоловікам надається більше свободи в сфері зайнятості, вони вільно обирають роботу, що передбачає відрядження (а жінка частіше «прив'язана» до дому), вони є фаворитами при призначенні на керівні посади (а жінці ніколи цим займатися – повно хатніх справ, треба доглядати за дітьми), через що їх заробітна платня часто більша і це визначає панівну роль чоловіка в родині.

Але сьогодні існує певний парадокс: жінка юридично отримала рівні з чоловіком права, які порушуються переважно через ті ж суспільні стереотипи. Так, практично звичайним є запитання від старшої жінки про особисте життя молодшої: «Як ще незаміжня? Що ти собі думаєш? Тобі цілих 25! А діти, а хто ж тобі в старості подасть склянку води?». Отже, дуже часто суспільний тиск на жінку відбувається саме з боку жінок, але ані «жіночий сексизм», ані «побутовий сексизм» (сексизм – дискримінація за ознакою статі) не мають сьогодні наукового обґрунтування [1]. Крім того, схожа ситуація й щодо чоловіків, коли хтось намагається «роз'яснити» де чоловіча, а де – жіноча робота по дому, або хто повинен утримувати родину чи вставати до немовля вночі. Таким чином, в достатній кількості випадків і в сучасну епоху, чоловікам «забороняється» виконувати «жіночі» справи, навіть, якщо чоловіки того хочуть!

Треба зазначити, що не тільки в цьому полягає чоловіча дискримінація в сучасному суспільстві. Однією з причини, що спонукає говорити про цю проблему є рівень чоловічої смертності та показник очікуваної тривалості життя. Згідно з існуючими даними, в Україні у 2013 р. на 1 000 живонароджених дітей померло 9 хлопчиків та 7 дівчат, із віком різниця в рівнях смертності зростає: починаючи з віку 20-24 роки,

смертність чоловіків перевищує показник для жінок майже втричі. У 2014 р. гендерна різниця показників середньої очікуваної тривалості життя при народженні становила для чоловіків 66,34 року, для жінок – 76,22 року, тобто різниця середньої очікуваної тривалості життя при народженні між чоловіками та жінками становила 10,12 року. Середня тривалість життя чоловіків у всіх без винятку країнах є меншою за тривалість життя жінок, незалежно від загальної тривалості життя в тій чи іншій країні. Таку різницю щорічно оприлюднює ООН і фіксує її на рівні 4-7 років у найбільш розвинутих країнах. [3, с.14]. Наразі у чоловіків продуктивного віку показники смертності у мирний час є у 3-4 рази вищими, ніж у жінок, що наближує ситуацію до воєнного часу.

Як аргумент на користь наявності дискримінації щодо чоловіків використовують і той факт, що їх пенсійний вік – 60 років, а середня тривалість життя – 66, тобто більшість чоловіків не можуть скористатися своїми заощадженнями від праці на старість.

На сьогодні існує ще кілька аспектів цієї проблеми, які підтверджують факт наявності дискримінаційних практик в сучасному суспільстві (не тільки в Україні), узагальнимо їх [2; 3]:

1. У сфері сімейних відносин:

- жінка має можливість позбутися материнства або шляхом відмови від народження дитини (шляхом здійснення абортів), або шляхом відмови від дитини після народження, проте у чоловіків немає права заперечити народженню небажаної дитини (питання не йде щодо медичних показань) та він не має юридичних прав впливати на рішення жінки,
- при розлученні в більшості випадків, за рівних умов, суд залишає дітей під опікою матері, зводячи роль батька до платника аліментів, причому батьки не мають можливостей без перешкод (складнощі бюрократичної процедури) проконтролювати витрату коштів, що відраховуються;
- після розлучення батько часто має право на виховання, а не можливість, і якщо жінка вирішила перешкоджати спілкуванню з ним дитини, то реального механізму протидіяти цьому практично немає.

2. У сфері цивільного права

- більшість нормативних актів стосується захисту жінок;
- державні кошти на реалізацію програм захисту, реабілітації та розвитку жінок. Сьогодні існують притулки та центри для жінок, які постраждали від насилля (в тому числі, в родині), але немає нічого такого для

чоловіків, хоча вони також стають жертвами насилля, в тому числі й домашнього (часто це вербальні образи, психологічне насилля тощо);

- програми боротьби з хворобами: збереження репродуктивного здоров'я жінок, профілактика та боротьба з раком, але жодної програми щодо чоловічого здоров'я, при чому від рака простати помирає чоловіків не менше, ніж жінок від рака молочної залози (єдина галузь, що стосувалася здоров'я чоловіків (яка розвивалася ще за часів СРСР), це галузь військової медицини).

3. У сфері кримінального права:

- жінка в певних випадках може уникнути тюремного ув'язнення (за вироком суду або за амністією) в силу того, що має малолітніх або неповнолітніх дітей, що для чоловіків є скоріше винятком із загальної практики,
- режим утримання чоловіків в пенітенціарній системі набагато суворіше, ніж жінок за аналогічні злочини,
- у мові немає слова, яке позначає жінку, яка скоїла насильство над чоловіком (а ось слово «насильник» є), тоді як жінки іноді виступають в цій ролі,
- в Україні немає офіційної статистики щодо сексуального насилля стосовно чоловіків (частіше всього у віці до 35 років), але за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у світі приблизно 150 млн. дівчаток і 73 млн . хлопчиків у віці до 18 років піддавалися сексуальному насильству та експлуатації. Як і сексуальне насилля щодо жінок, воно може мати різні форми, немає географічної локалізації і зустрічається в будь-яких ситуаціях. Зокрема чоловіки піддаються насиллю на роботі, вдома зі сторони партнера, у в'язницях, поліцейських дільницях, під час проходження служби в армії тощо [5].

4. У трудовій сфері:

- пенсійний вік,
- більшість чоловіків працюють на небезпечних і шкідливих роботах, для них більше норми трудового навантаження,
- сьогодні зафіксовані факти, коли при виборі кандидатур на посаду обирають жінку, аби уникнути звинувачення у сексизмі.

Крім того, в сферах, де зосереджені одні жінки, існує така ж сама монополія, як і в чоловічому середовищі (на інформацію, на домінування, на пануючі норми й т.д.), але увагу більше приділяють останньому. І ще, коли йдеться про порушення права дітей, спробуйте найти статистику

щодо статі – її практично немає, ніхто не аналізує співвідношення дівчат та хлопців, тих дітей, хто зазнав насилля від батька, чи від матері, в той час як через те, що згідно з пануючим порядком, більше часу з дитиною проводять саме жінки (мами, бабусі, няні, доглядальниці, виховательки і т.д.), саме вони і стають тими, хто ображає чи лупцює дитину. На справді, різні приклади ще можна наводити і далі.

Для перевірки деяких зазначених фактів ми провели власне невеличке дослідження: за допомогою Інтернет-ресурсу (Googl) створили анкету й розмістили її в соціальній мережі, респондентками стали переважно студентки Балаклійської філії КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, а також молоді жінки, які долучилися до опитування через Інтернет. Ми отримали біля 100 відповідей. Крім того, наш заклад готує вчителів початкових класів, іноді до нас вступають й хлопці, і нас зацікавило, чи працюють вони за дипломом і як сприймається чоловік в цій ролі взагалі, тому окремо ми запропонували усім бажаючим відповісти на питання (із застосування того ж ресурсу) «Як Ви гадаєте, чи може хтось з цих чоловіків на фото, що демонструють своє хобі, на справді працювати вчителем початкових класів?» і далі розміщувалися фото з чоловіками які рибалять, фотографують, займаються спортом, в'яжуть на спицях та інше.

По-перше, в анкеті було запропоновано обрати сферу зайнятості чоловіка («Уявіть, що саме зараз Ви одружуєтесь, в якій сфері повинен працювати Ваш чоловік?») – лідером став «бізнес» - 47,7% обрали саме його, залишивши далеко позаду медицину, ІТ-технології (по 14%), освіту та силові структури (по 12%), право (9%), мистецтво (8%), держ. службу (3,5%). Але слід зазначити, що 31,4% зазначили, що їм байдуже де працюватиме їх обранець.

Далі було запропоновано обрати ті хобі свого чоловіка, яке б жінки ніколи б не змогли прийняти. «Перемогли» ті ж пункти, які було обрано в наступному питанні як суто жіночі захоплення. Тобто, жінки оцінюють як жіночі і ніколи не зможуть сприймати як чоловічі – манікюр (більше половини респонденток), рукоділля та шопінг. Крім того, до виключно жіночих було віднесено флористику (25,6%), виготовлення ляльок та іграшок (37,3%). 21% опитаних все ж готові прийняти будь-яке хобі свого коханого, а ось визнати, що будь-яке заняття може бути жіночим готові лише 4,7%.

Разом з тим, що дівчата не бажають, щоб чоловіки займалися манікюром чи в'язали гачком, вони не хочуть бачити їх в спідницях, не зважаючи на модні тенденції. Про це заявили 89,5%. І це після того, як всі модні журнали та сайти розповідають про чоловіче вбрання на жінках як абсолютно нормальне?! Чому ж одягнути брюки, навіть дуже відверто вузькі жінкам можна, а чоловікам сукні та спідниці – неможна? При цьому вважають, що у чоловіків більше прав, ніж у жінок лише 25,6% наших респонденток.

Анкета містила запитання й щодо актуального нині питання про відпустки у зв'язку з народженням дитини. Законодавство надає в цьому рівні права обом батькам, але частіше (якщо не завжди, бо відсоток чоловіків у відпустці по догляду за дитиною дуже малий) цим правом користуються саме жінки. Отже, чи готові самі жінки «відпустити» певні стереотипи і надати справжню свободу чоловікам, тобто ми запитали у них, чи погодилися б Ви працювати, в той час, як Ваш чоловік доглядав би за дитиною? 65 % не готові до такої революції в стосунках, а ось 35 % вже на це погоджуються. Ми, нажаль, не знаємо і не зможемо перевірити, чи насправді дівчата готові піти працювати і спокійно «забезпечувати» родину, наскільки вони усвідомлюють цей крок, наскільки вони б були до нього готові при фактичній ситуації. Але й та частина, хто хочуть залишити звичний гендерний розподіл, лише в чомусь підтверджують зазначений вище феномен «жіночого сексизму».

Для порівняння - за статистикою, 20% чоловіків у Західній Європі знаходяться в декретній відпустці, а офіційна статистика щодо числа чоловіків у декретній відпустці в нашій країні не оприлюднюється. Ставлення до чоловіків як до «гаманців» родини підтверджується й дослідженнями Центру Разумкова, соціологи якого вважають, що така маргіналізація чоловіків «тягнеться» ще з радянських часів [3, с.40].

Майже ця ж сама ситуація і з наступним запитанням, в якому ми намагалися довідатися чи віддали б своє дитя респондентки в дитячий садочок, де працюють самі чоловіки? Погоджуються відносно впевнено 37%, лише після ретельної перевірки (дійсно, скільки зараз підозр щодо таких чоловіків!) 35%, а ось не хочуть таких вихователів 28%, при чому 5% сумніваються чи можна взагалі довірити чоловіку дитину.

На питання про те, «чи погодилися б Ви на таку роботу свого чоловіка?» 22% відповіли «так», погодилися б лише за умов гідного заробітку 21% (все ж таки чоловік повинен заробляти!), а ось не хочуть

такого для свого чоловіка та взагалі не можуть відповісти на це питання всього 55,8%. Отже, якщо чужий чоловік – нехай працює, а мій (згідно з попередніми відповідями) краще піде до бізнесу. В нашій іронії, безсумнівно, є доля правди, що підтверджують результати нашого опитування, але все ж такі жінки залишають чоловікам свободу вибору, що демонструє відповідь на питання про те, чи вважають вони обов'язковим для чоловіка службу в армії. Більше половини вважають, що чоловіки не повинні обов'язково це робити – майже 64%, а 36,1% залишають це чоловічим обов'язком.

І, нарешті, яке ж хобі скоріш за все має чоловік, який працює вчителем початкових класів. Можливо, саме питання виявилось дещо несподіваним, але на нього відповіли дуже мало людей, серед відповідей виділяються два заняття – це фотографія (33%) та флористика (22%). Отже, ті заняття, які взагалі або випали з поля зору жінок (фото як хобі майже не обрали ні для чоловіків, ні для жінок), або повинні бути суто жіночими – ось предмет захоплення такого чоловіка. Можливо припустити, що такі відповіді свідчать про певне не прийняття чоловіка в такій соціальній ролі, про неготовність в середовищі «перших вчительок» побачити «першого вчителя». Але ми вважаємо, що це яскравий приклад неусвідомлюваної дискримінації під впливом сталих стереотипів. І це підтверджують майже виключні випадки: випускник нашої філії вже другий рік успішно працює вчителем початкових класів в сільській школі (перед працевлаштуванням влітку працював приватно «нянем» для хлопчика), викладає там інформатику, основи здоров'я для всіх початківців, при цьому він – майстер спорту міжнародного класу в становій тязі і майстер спорту з пауерліфтингу, призер чемпіонату України і міжнародних змагань з пауерліфтингу за федерацією RAW100%.

Таким чином, існуючі стереотипи, які залишилися нам у спадок від патріархального виховання та глибоко засіли в нашій свідомості при слабкому впливі з боку культурно-правової системи на відповідні трансформації, надають чоловікам не лише певні переваги, а й дозвіл на їх абсолютне використання. Але в той же час, наші данні підтверджують тезу про наявність в суспільстві певної дискримінації щодо чоловіків, вона є такою ж реальністю, як і дискримінація жінок, але залишається явищем, яке не визнане жодною офіційною структурою в світі і в масову свідомість транслуються та втілюються стереотипи про те, що існує винятково дискримінації стосовно жінок.

Література

1. Виртосу І. Побутовий сексизм в Україні часто продукують самі жінки. [Електронний ресурс] / І. Виртосу. – Режим доступу: <http://povaha.org.ua/pobutovyyj-seksyzm-v-ukrajini-chasto-produkuuyut-sami-zhinky/>
2. Гендерна рівність. / За ред. Богдана Швечикова. – 2016. - №2.
3. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. Центр Разумкова. – К.: Видавництво «Заповіт», 2016.
4. Гендерні дослідження : прикладні аспекти: монографія / [В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.]; за наук. ред. В. П. Кравця. – Тернопіль: Навчальна книга.- Богдан, 2013. – 448 с.
5. Малевич О. Сексуальне насильство мовою статистики. [Електронний ресурс] / О. Малевич. - Режим доступу: <http://uainfo.org/blognews/1457012753-seksualne-nasillya-movoyu-statistiki.html>
6. Чи існує дискримінація чоловіків та чому потрібно про це говорити? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://hromadskeradio.org/programs/prava-lyudyny/chy-snuye-dyskryminaciya-cholovikiv-ta-chomu-potribno-pro-ce-govoryty>